

De Hooilandjes – Reitdiep – Zernike – Groningen

Het verhaal van een klein groen pareltje

In het kader van de NatuurGidsenOpleiding (NGO) van het IVN 2023 – 2024

Door Jeanette Kappelhof

Inhoudsopgave	bladzijde
Inhoudsopgave	2
Voorwoord	3
1: Enige inleidende geschiedenis	3
Het doel van mijn onderzoekje	4
2: De seizoenen op de Hooilandjes : winter	5
Wat valt mij op en wat zijn mijn vragen	7
3: De herinrichting van de Hooilandjes	8
4: Het monitoren van de Hooilandjes	10
5: De seizoenen op de Hooilandjes : lente	11
Wat is er veranderd door de herinrichting van de Hooilandjes	14
6: Drie monitoringen van de Hooilandjes	14
A Planten, doelsoorten	15
B Planten, begeleidende soorten	16
C Planten, overige soorten	17
7: A Vogels, doelsoorten	22
B Vogels, begeleidende soorten	23
C Vogels, overige soorten	24
8: De seizoenen op de Hooilandjes : zomer	26
9: Zijn de doelen behaald? De resultaten en aanbevelingen	28
10: De seizoenen op de Hooilandjes : herfst	32
11: Mijn conclusie	33
12: Nawoord	35
Met dank aan	36
Literatuurlijst	36
Apps	37
Foto's	37

Voorwoord

Jarenlang jogde ik vanuit mijn huis bij het Noorderplantsoen langs het Reitdiep richting de sluizen bij het van Starckenborgkanaal. Een fijne manier om de drukte van de stad te ontvluchten en langs die water-ader richting de stilte en ruimte te rennen. Langs het kanaal, in de berm, zag ik de flora elk jaargetijde veranderen. De bladeren van de bomen in de kleine bosjes waar ik langs liep kleurden als toverballen gedurende het jaar en de vogelzang nam toe en af. Het mooiste stukje vond ik altijd het stuk voorbij de “witte brug”, de Zernikebrug, die er in 2005 kwam. Dat stuk was eerst ruig, met grazende paarden erop. Vanaf 2006 zag het er plotseling anders uit, 2 poeltjes zag ik in het deels afgeplagde veld. En na een jaar waren “de Hooilandjes”, zoals dat gebiedje al eeuwen heet, een paradijsje, vol wilde planten, geurende kruiden, veel insecten en meer vogels dan daarvoor. Het werd een plek waar ik altijd even in het gras ging zitten. De geuren, kleuren, het leven in me opnemend. De rijkdom van de natuur te voelen en me daaraan te laven.

De veranderingen in de Hooilandjes door de jaren heen heb ik met eigen ogen aanschouwd. Ik vind het erg leuk en interessant daar nu, door dit onderzoekje in het kader van de Natuurgidsenopleiding, de achtergronden van te ontdekken.

Wat is er in de loop van de jaren in de Hooilandjes gebeurd?

1: Enige inleidende geschiedenis

Ingeklemd tussen het Reitdiep en het Jaagpad (fietspad) richting het van Starckenborgkanaal, ten noorden van de stad Groningen, ligt een klein, prachtig en rijk gebiedje van ongeveer 8 hectare, genaamd de Hooilandjes. Een interessant gebiedje met een historie die ver terug gaat.

Oorspronkelijk was het gebied vanaf de Waddenzee tot Groningen zee. Tot de monniken kwamen, als zo vaak in de geschiedenis: pioniers. Ze polderden het gebied tussen de stad Groningen en de zee vanaf de 12^e eeuw beetje bij beetje in. Ze maakten dijken en samen met de andere bewoners van de drogere plekken die zo ontstonden, breidden ze het bewoonbare en bewerkbare, dus bruikbare gebied enorm uit.

Zo werd het gebied tussen de Waddenzee en de stad Groningen, rondom het Reitdiep, een van de oudste cultuurlandschappen van West Europa. Het was in de Middeleeuwen een, voor die tijd, zeer welvarend en dicht bevolkt gebied. Er werd gewoond op wierden, er was veel landbouw en er werd vee gehouden. Om het vee te voeren werden de landjes langs de rivieren, en later de kanalen, gebruikt als hooilandjes (zie hier de oorsprong van de naam “Hooilandjes”). Goederen en landbouwproducten werden voornamelijk aan en afgevoerd over de bestaande rivier, de Hunze. Dat was lastig en duurde lang omdat de Hunze behoorlijk kronkelde. Daarom werd al in het begin van de 13^e eeuw het Reitdiep gegraven, eerst tussen Dorkwerd en Groningen, om het gemakkelijker te maken de stad te bereiken. Dit is precies dat deel waaraan de Hooilandjes liggen.

Tot de aanleg van het Eemskanaal in 1876 was het Reitdiep de enige open verbinding van Groningen met de zee. Het diep was een levensader voor de stad, als aan-en afvoerweg maar had ook een heel belangrijke afwaterende functie. In 1877 werd een dijk aangelegd,

van Zoutkamp naar de Nittershoek, met daarin een spui- en schutsluis. Hierdoor verdween de invloed van het getij (tot in de Noorderhaven was er eb en vloed) uit de stad.

Ook nu heeft het Reitdiep, met het boezemgemaal Waterwolf (Electra) nog steeds een belangrijke afwaterende functie voor de watersystemen het Eelderdiep, Drentse Aa, Peizerdiep, Hunze en de Groningse beek Dwarsdiep/ Matsloot richting het Lauwersmeer. De kronkelende watertjes (en daardoor ook weggetjes) in het Reitdiepgebied en het beperkte aantal oversteekplaatsen rondom het Reitdiep in vroegere jaren, hebben ervoor gezorgd dat het gebied gespaard is gebleven van ruilverkaveling. Mede daarom zijn de Hooilandjes nog steeds in hun min of meer originele vorm terug te vinden.

Het Reitdiep heeft altijd al, en tot de dag van vandaag een belangrijke functie gehad in het open dijken- en wierdenlandschap waar het doorheen stroomt. Het is een levensader en verbindingszone voor plant, dier en mens. Het diep en het omringende land is niet voor niets uitgeroepen tot Nationaal Landschap Midden-Humsterland en omvat een aantal beschermde natuurgebieden (o.a. NNN gebieden: Natuurnetwerk Nederland). Via deze gebieden mondt het Reitdiep uit in een Natura 2000 gebied, het Lauwersmeer.

De Hooilandjes zijn een interessant onderdeelje van dit hele netwerk. Het bestaat uit een gevarieerd landschap, met eeuwenoude meidoorns, wilgen, verlagingen in het landschap (de voormalige slootjes die er doorheen liepen), verruigd grasland en bloemrijk grasland.

Door kennis te nemen van de geschiedenis van mijn onderzoeksgebiedje begon ik te begrijpen hoe belangrijk dit gebied en haar omgeving is geweest voor de natuur, inclusief de mens, door de jaren heen.

Het doel van mijn onderzoekje

Ik wil bekijken hoe de herinrichting van de Hooilandjes (vanaf 2006) door de gemeente Groningen, tussen 2008 en 2022 heeft gewerkt. Zijn de doelstellingen, wat betreft meer diversiteit, behaald, hoe heeft de natuur geantwoord op het ingrijpen van de mens? Specifiek benieuwd ben ik naar de ontwikkeling van diversiteit wat betreft de flora en de vogels in en rondom de Hooilandjes.

Kale jonker

Kaardenbol

Grote brandnetel

2: De seizoenen op de Hooilandjes

Winter

In februari van 2023 bezoek ik voor het eerst de Hooilandjes met dit onderzoekje in gedachten. Ik merk dat ik meteen anders kijk naar het gebied dan toen ik er langs-jogde. Hoe is het eigenlijk ingericht? Ik zie duidelijk de indeling in 3 verschillende

gebiedjes. Het eerste stuk is grasland, waarin ik in de lengte hoogteverschillen waarneem. Hoe zijn die hoogteverschillen ontstaan? Er staan wat struiken, langs de slootkant zie ik riet. Als ik inzoom zie ik, ondanks dat het winter is, allerlei blaadjes op de grond. Het lijkt alsof er heel veel verschillende plantjes groeien. Dat maakt me nu al nieuwsgierig naar later in het jaar, wat zal er hier allemaal bloeien?

De meidoorns en rozenstruikjes die in en rondom het gebied staan hebben nog rode bessen en rozenbottels. Ze zijn nog niet allemaal door de vogels opgegeten. De zwarte els is versierd, met haar manlijke en vrouwelijke katjes. De kaardenbollen staan verdroogd op het 3^e veldje, er vliegen wat putters uit op. Een kraai loopt te scharrelen over het veld en de koolmees zingt zijn fietspomp-liedje. Ik zie nog een paar van die indrukwekkende V's van brandganzen overvliegen. Waarom staan er eigenlijk van die plukken gedroogde planten her en der op het verder gemaaide veld? Ik zie al wat nieuwe bladeren frisgroen uit de bodem komen, de kruldistel, smalle weegbree, de nu nog zachte harige beginnetjes van de grote brandnetel. Ook de kaardenbol heeft al weer mooi nieuw blad gemaakt.

Rozenbottels

Meidoornbesjes

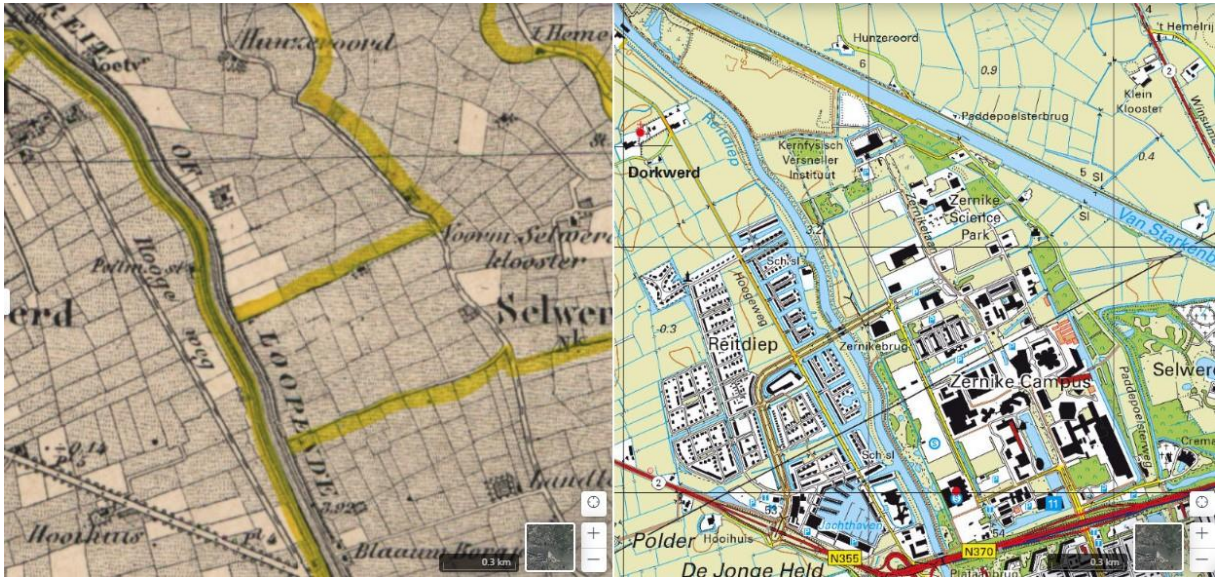
Wat valt me op, wat zijn mijn vragen?

Het is een gebied vol beloftes. Ik ga proberen antwoord te krijgen op de vragen die bij me opkomen :

- Wat zijn die hoogteverschillen in het veld?
- Waarom staan er steeds van die plukken gedroogde planten in het verder gemaaide veld?
- Klopt mijn waarneming dat de Hooilandjes in 3 delen ingedeeld zijn?
- Welke planten zal ik hier tegen gaan komen?
- En welke vogels?

Ik ga zoeken op internet en in boeken, in onderzoeken en artikelen, naar informatie over dit gebiedje. En ik ga mensen proberen te vinden die me meer kunnen vertellen over de Hooilandjes en hoe die de laatste jaren zijn veranderd. En natuurlijk ga ik zeker iedere 2 weken zelf kijken wat er in dit mooie stukje natuur gebeurt.

1900

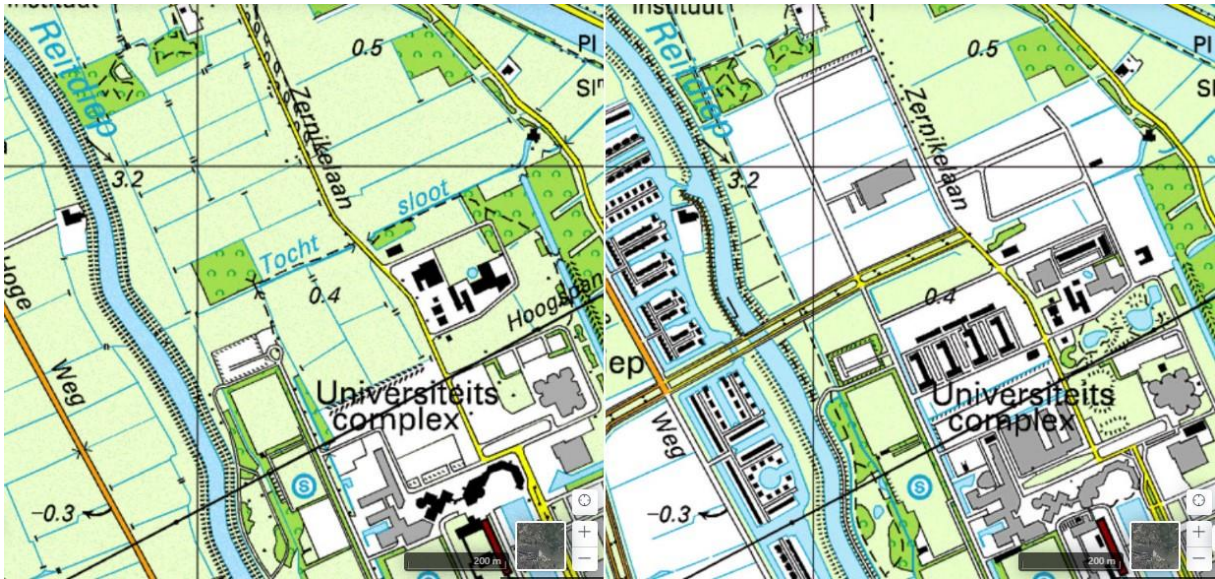
2023

3: De herinrichting van de Hooilandjes

Als we de Topo-tijdreis-kaart van 1900 vergelijken met die van 2023, is te zien dat de omgeving op een paar gehuchtjes na in 1900 nog bijna totaal onbebouwd was. De Hooilandjes werden, net als in de eeuwen daarvoor, nog als echte hooilandjes gebruikt. De omgeving er omheen is voornamelijk landbouwgebied, kleine akkertjes liggen verspreid rondom het Reitdiep, dan ook nog vaak Loopendediep genoemd. Dorkwerd, Gaikingedijk en Leegkerk liggen als kleine woonkernen in de buurt. De hooilandjes leveren hooi voor het vee.

Later, na de tweede wereldoorlog, verdwijnen de boerenbedrijven meer en meer omdat de stad verder oprukt. Er worden nieuwe wijken gebouwd en er komt een universiteitscomplex aan de noordkant van Groningen, tegen het Reitdiep aan. We maken een enorme sprong in de tijd. Zie de Topo-tijdreis-kaart van 2000. De hooilandjes zijn er dan nog wel maar worden gebruikt als paardenwei. De diversiteit aan planten is niet erg groot doordat de paarden alles vertrappen en de toch al zware knipklei ook nog eens enorm bemest wordt. Men is helemaal niet bezig met diversiteit, de focus ligt op de ontwikkeling van de stad.

Vanaf 2005 verandert er veel rondom de Hooilandjes. Het universiteitscomplex breidt uit en er komt een nieuwe wijk ten westen van het Reitdiep, waardoor het nodig is een brug te maken over dit diep, van oost naar west, om e.e.a. met elkaar te verbinden. Dit gebeurt op de hoogte van de Tochtsloot. Dit heeft behoorlijk wat consequenties voor de flora en fauna in de omgeving en dus ook voor de Hooilandjes. Door de brug en de steeds uitbreidende infrastructuur wordt het lastiger voor plant en dier om zich te verplaatsen. De diversiteit gaat achteruit. Delen van bloemrijk grasland worden bestraat, de mens (en hond!) doorkruist het gebied ook meer en meer, waardoor soorten verdwijnen.

2000

2005

De gemeente Groningen ziet de waarde van de omgeving van het Reitdiep (en daarbinnen dus ook van de Hooilandjes) binnen de ecologische structuur Groningen. Ze benoemt het gebied tot verbindingzone Reitdiep-Zernike. Het vormt de verbinding tussen het van Starkenborgkanaal aan de noordzijde en de GES gebieden Reitdiep-Paddepoel, de Planetenlaan-park Selwerd en de Aquamarijnstraat aan de zuidzijde.

In 2005/2006 wordt het gebiedje de Hooilandjes in het kader van diversiteitsontwikkeling binnen de verbindingzone Reitdiep-Zernike heringericht. De Hooilandjes bieden van zichzelf al een goede basis om met behulp van de mens een gebied meer diversiteit te creëren.

(gesnoeide) Grauwe wilg

Meidoorn

De oude meidoorns bijvoorbeeld, die al in het gebiedje staan, zijn belangrijk. Ze trekken insecten door hun bloei, vogels door hun bessen en door goede nest- en verstopplekken. Ze vormen stepping stones voor een groot aantal dieren. Dit geldt ook voor de al aanwezige wilgen en andere bomen en struiken

in het gebied. De oorspronkelijke structuur van de Hooilandjes is voor een deel nog intact. Met betrekkelijk eenvoudig ingrijpen kan snel meer diversiteit gecreëerd worden. Er worden 2 poeltjes gegraven, delen van het terrein worden afgeplagd zodat de voedselrijke bovenlaag eraf is en de knipklei aan de oppervlakte komt. Andere delen blijven zoals ze waren. De structuur van de "oude" hooilandjes blijft bestaan, met verdieping op de plekken waar de slootjes waren (de hoogteverschillen die me eerder al opvielen). Krabbescheer wordt aangeplant in de poeltjes, o.a. om de groene glazenmaker te trekken. Wilde planten, die op klei thuis horen, worden gezaaid en hooi, inclusief leven uit vergelijkbare gebieden, wordt opgebracht. Er wordt een plan gemaakt om met sinusmaaien de soorten een zo goed mogelijke kans te geven. De dijk langs de Hooilandjes zal door schapen begraaasd worden.

4: Het monitoren van de Hooilandjes

In verband met de GES (Gemeentelijke Ecologische Structuur, voorheen de SES, Stedelijke Ecologische Structuur) start de gemeente Groningen in 2008 met een monitoringsprogramma. De GES omvat de groen- en waterelementen binnen de stad Groningen, Haren en Ten Boer en is ingedeeld naar kerngebieden en ecologische verbindingen. Alle kerngebieden, verbindingzones en de daarin voorkomende faunapassages worden ongeveer elke 5 jaar gemonitord. Ook zijn er voor deze gebieden doelsoorten en begeleidende soorten vastgesteld.

Doel van de monitoring is:

- Nagaan of de nagestreefde doelsoorten aanwezig zijn.
- Het in kaart brengen van ontwikkelingen betreffende flora en fauna, door beheer en inrichting maar ook door autonome ontwikkelingen.
- Bekijken welke beschermde en/of Rode Lijstsoorten er in het gebied voorkomen.

In 2008 wordt in het gebied Reitdiep-Zernike een eerste monitoring gedaan, die kan worden gezien als een nulmeting. In 2013 en 2022 is er weer gemonitord.

De gemeente heeft de hele verbindingzone Reitdiep-Zernike gemonitord. Ik beperk me tot het volgen van de monitoring van de Hooilandjes, die hier deel van uitmaken. Ik krijg zo meer inzicht in veranderingen in de diversiteit van soorten binnen “mijn” gebied door ingrijpen van de mens. En dat niet alleen, ik krijg ook inzicht in de veerkracht en het eigen plan van moeder natuur.

5: De seizoenen op de Hooilandjes

Lente

Het is voorjaar in de Hooilandjes. Ik ben intussen zo'n 6 x naar het gebiedje toe gefietst en verbaas me over de snelheid waarmee de natuur zich hier gedurende het jaar ontwikkelt. Wat is er een leven!

De rietgors zit te zingen in het oude riet, er zwemt een waterhoen in de poel, kraaien fourageren weer op het veld. Ik hoor de eerste tjiftjaf in de bomen op de dijk. Een fitis zingt in het bosje en een zwaluw is in de lucht in gevecht met een torenvalkje. In de verte hoor ik de grote bonte specht roffelen, de zwartkop en de tuinfluiter zingen. De putters zijn er ook nog. Ik hoor het slome geluid van de houtduif en het geprrrrrt van de kleine winterkoning. Ooh, tóch ook een rietzanger in het riet! En de blauwe reiger vliegt met zijn statige vleugelslag op als ik te dicht in de buurt kom. Hoor ik de blauwborst? Ja, verdikkie, daar boven in de boom naast de poel!

Ik wandel als een vorstin door haar koninkrijk “de Hooilandjes”. Wat is het toch indrukwekkend hoeveel vogels er te zien en te horen zijn op zo'n klein oppervlakte. En dan heb ik het nog niet eens over de insecten, de woelmuisjes, de mollen, de bunzing die hier moet wonen (ik vond zijn drollen), de reeën die hier overnachten tussen het warme riet onder de wilgen, de kwakende kikkers met hun opgeblazen wangen in de poel en de bacteriën en de schimmels in de bodem, de basis van al het leven hier.

Akkervergeet-mij-nietje

Veldzuring

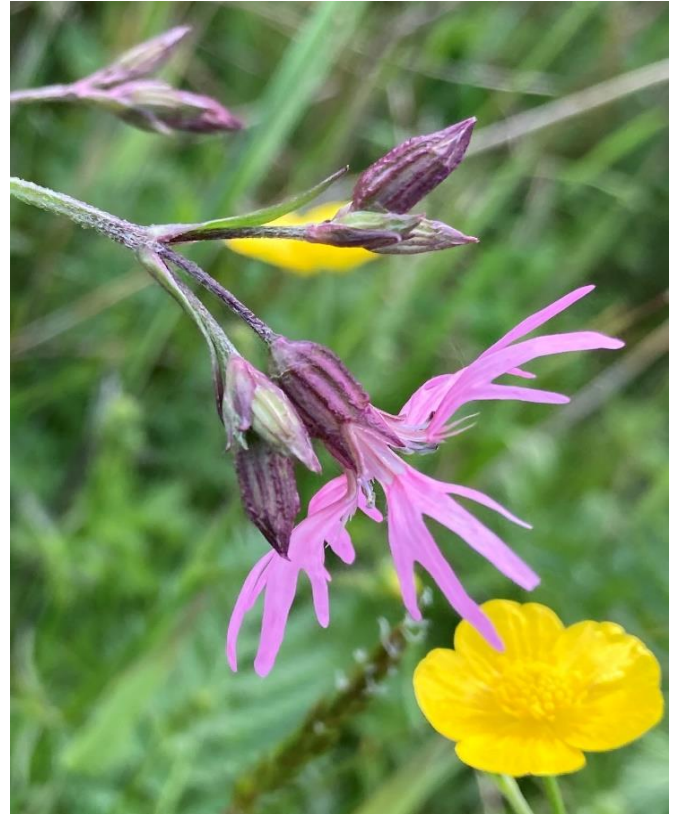
Gewone Ereprijs

Kale Jonker

Echte Valeriaan

Echte koekoeksbloem en scherpe boterbloem

En de planten! Het lijkt alsof de bodem ontploft is. Overal nieuw groen, in allerlei vormen en kleuren, planten in knop of al in bloei. Het voelt als een quiz, welke bloem gaat er aan welk blad komen straks? Ik probeer de planten zoveel mogelijk te determineren. Ook om de monitoring die de gemeente deed aan te vullen met mijn eigen bevindingen. Het lijkt onbegonnen werk, zoveel is er te zien. Ik beperk me maar tot de meest opvallende soorten en wandel zo vaak ik kan met mijn Heukels flora en obsidentify-app door het gebied.

Wat is dat grijs, viltige blad? Ik denk dat dat het knoopkruid is. En is dat het gevlekte blad van de rietorchis of de brede orchis? De madelief bloeit al. Ik zie akkervergeetmeniet, scherpe boterbloem, voederwikke, gewone hoornbloem, pinksterbloemen (hier doelsoort, grappig, altijd eerder bloeiend dan met Pinksteren), grote ratelaar (doelsoort), rode klaver, watermunt, hertshooi (allen nog het blad), echte koekoeksbloem, kleine klaver, de

schattige ereprijs, veldzuring, zilverschoon (met haar mooie zilveren blad), de kale jonker, al in knop, tweerijige zegge, het blad van de moerasspirea, kruipende boterbloem, de echte valeriaan bloeit, holpijp, fluitenkruid in bloei, groot streepzaad, ooievaarsbek, uitgebloeide paardenbloemen (wat een schoonheid, die pluizen), kluwenhoornbloem en de bloeiende meidoorns op en onderaan de dijk. De zwanenbloem (begeleidende soort) is in knop, de vlier tegen de dijk aan bloeit, zo ook de smeewortel in wit en paars.

Wat is er veranderd door de herinrichting van de Hooilandjes?

Wat een enorme rijkdom aan soorten. Was dit ongeveer wat de gemeente voor ogen had bij het herinrichten van de verbindingzone Reitdiep-Zernike? Wat is er allemaal veranderd wat betreft het aantal soorten planten en vogels? Dit wordt duidelijk in de monitoring van de gemeente in combinatie met die van mijzelf.

Er is uitgegaan van doelsoorten; soorten die je zou kunnen verwachten na en door aanpassing van natuurbeleid. Er wordt een optimale leefomgeving gecreëerd voor die bepaalde soorten. Begeleidende soorten zijn soorten die iets minder kritisch zijn op de leefomgeving maar die zeker profiteren van de aanpassingen die zijn gedaan. Daarnaast zijn er nog de overige soorten. Dit zijn soorten die al aanwezig waren in het gebied voor de aanpassingen, uitgebreid met nieuwe soorten die niet perse verwacht worden.

6: Drie monitoringen na de herinrichting van de Hooilandjes

Voor de monitoring werden geïnventariseerd:

- Vaatplanten (doelsoorten, beschermde soorten en Rode Lijstsoorten en alle voorkomende soorten)
- Libellen en dagvlinders
- Amfibieën
- Vogels
- Zoogdieren (terrestrische zoogdieren en vleermuizen)

Alle soorten zijn in een aantal rondes geïnventariseerd, in verschillende seizoenen en (bij de dieren) op verschillende momenten op de dag, zowel bij de gemeentelijke monitoring als bij die van mij.

Ik beperk me in de vergelijkingen tussen de verschillende monitoringen tot de planten en de vogels. Naast de inventarisaties gedaan tijdens de monitoring geef ik hier ook aan welke soorten ik zelf heb gezien in het jaar 2023 en 2024 (vetgedrukt). Ik heb geïnventariseerd in

de Hooilandjes, op de dijk tussen de Hooilandjes en het Reitdiep, in het Reitdiep ter hoogte van de Hooilandjes en ik heb de eerste rij bomen van het aangrenzende bosje ten noorden van de Hooilandjes ook meegenomen. Zo omvat de monitoring verschillende biotopen.

A

Planten	2008	2013	2022	2023/24
Doelsoorten:				
Beekpunge	x			
Brede orchis		x	x	x
Brede wespenorchis		x		
Dotterbloem	x	x	x	x
Gele morgenster		x		
Gewone agrimonie	x	x	x	x
Grote bevernel				
Grote ratelaar	x	x	x	x
Kattendoorn		x		
Krabbenscheer	x	x		
Paarse morgenster		x	x	x
Pijptorkruid	x	x		
Pinksterbloem	x	x	x	x

Paarse Morgenster

Brede orchis

B

Planten	2008	2013	2022	2023/2024
<i>Begeleidende soorten</i>				
Fijn hoornblad	x			
Goudhaver		x		
Groot streepzaad		x		x
Kamgras	x	x	x	x
Knoopkruid	x	x	x	x
Kraailook	x	x	x	x
Pastinaak	x	x	x	x
Stijve waterranonkel		x	x	x
Veldlathyrus	x	x	x	x
Watermunt	x	x	x	x
Zwanenbloem	x	x	x	x

Knoopkruid

Echte Valeriaan

Zwanenbloem

C

Planten	2008	2013	2022	2023/24
<i>Overige soorten</i>				
Akkerdistel				x
Akkervergeetmeniet				x
Akkerwinde				x
Blauwe knoop		x		
Boerenwormkruid				x
Bolderik		x		
Brunel				x
Citroengele honingklaver				x
Echte koekoeksbloem				x
Echte valeriaan				x
Fluitenkruid				x
Gele ganzenbloem				x
Gestreepte dovenetel				x
Gestreepte teunisbloem				x
Gewone engelwortel				x
Gewone ereprijs				x
Gewone hoornbloem				x
Glad walstro				x
Grauwe wilg				x
Groot kaasjeskruid				x
Grote brandnetel				x
Grote kattenstaart				x
Grote wederik				x
Grijskruid				x

Planten	2008	2013	2022	2023/24
<i>Overige soorten</i>				
Harig wilgenroosje				x
Haver				x
Heermoes				x
Herik				x
Holpijp				x
Hondsroos				x
Jacobskruiskruid				x
Kaardenbollen (gezaaid)				x
Kale jonker				x
Kamperfoelie				x
Kleefkruid				x
Kleine klaver				x
Kleine veldkers				x
Klokjesgentiaan		x		
Kluwenhoornbloem				x
Korenbloem		x		x
Kraailook				x
Kruipende boterbloem				x
Kruldistel				x
Krulzuring				x
Lisdodde				x
Madelief				x
Meidoorn				x
Moerasrolklaver				x
Moerasspirea				x
Moeraswespenorchis		x	x	
Paardenbloem				x
Parnassia		x		
Ooievaarsbek				x
Riet				x
Rode klaver				x
Reukeloze kamille				x
Scherpe boterbloem				x
Sikkelklaver				x
Smalle weegbree				x
Smeerwortel				x

Planten	2008	2013	2022	2023/24
Overige soorten				
Speerdistel				x
Tarwe				x
Tweerijigge zegge				x
Valse kamille		x		
Veenwortel				x
Veldzuring				x
Vlier				x
Vogelwikke				x
Waterweegbree				x
Wilde bertram				x
Wilde peen				x
Witte klaver				x
Wolfspoot				x
Zilverschoon				x
Zwarte els				x

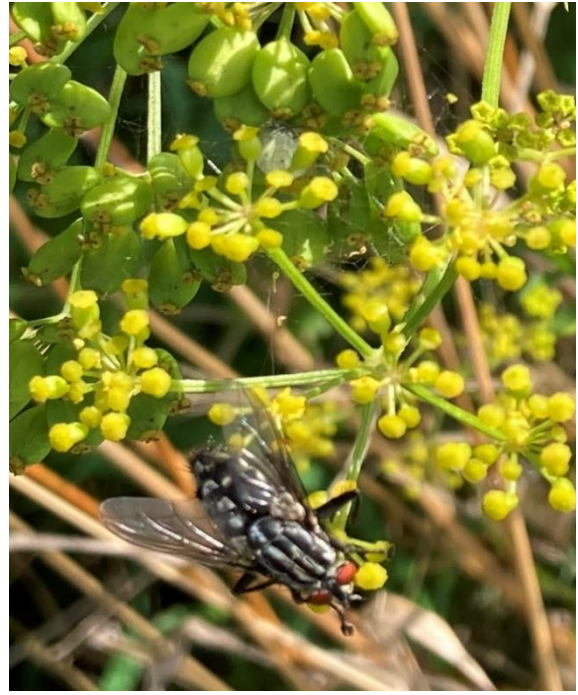
Knoopkruid

Kaardenbol

Reukeloze Kamille

Gewone Pastinaak (met dambordvlieg)

Grote Wederik

Citroengele Honingklaver

Wilde bertram

St. Janskruid

Brunel

Boerenwormkruid

Rolklaver met Icarusblauwtje

Brede orchis en Heermoes

7 A

Vogels	2008	2013	2022	2023/24
Doelsoorten				
Bergeend	x	x		
Bonte vliegenvanger				
Grauwe vliegenvanger		x		
Ijsvogel	x			x
Kleine karekiet	x	x	x	x
Krakeend	x	x	x	x
Nachtegaal				
Oeverzwaluw	x	x		
Rietzanger	x	x	x	x
Sprinkhaanzanger	x	x		
Tuinfluitier	x	x	x	x
Wielewaal				
Zomertaling				

Ijsvogel ^

Blauwborst

Putter

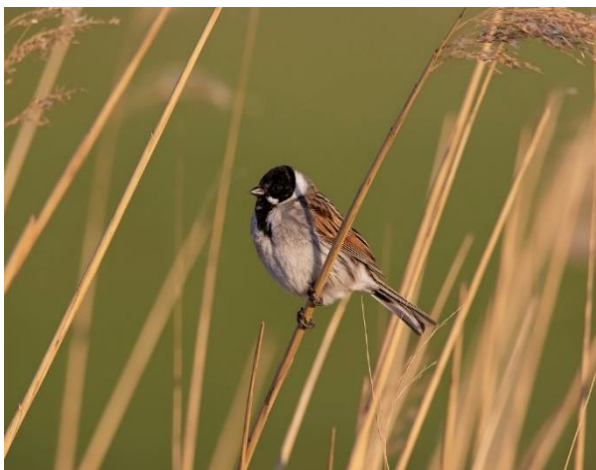
B

Vogels	2008	2013	2022	2023/24
<i>Begeleidende soorten</i>				
Blauwborst	x	x	x	x
Braamsluiper	x	x	x	
Fuut	x	x	x	x
Grasmus	x	x	x	
Groene specht				

Grote lijster		x		
Heggenmus		x	x	
Kneu	x			
Kuifeend	x	x	x	x
Putter	x	x		x
Rietgors	x	x		x
Ringmus	x	x		
Scholekster	x	x		x
Slobeend	x			
Spotvogel	x			
Torenvalk	x	x	x	x
Waterhoen	x	x	x	x
Zwartkop	x	x	x	x

Torenvalk

Rietgors

C

Vogels	2008	2013	2022	2023/24
<i>Overige soorten</i>				
Aalscholver				x
Blauwe reiger				x
Boerenzwaluw				x
Boomkruiper				x
Buizerd				x
Ekster				x
Fazant				x

Fitis	X
Gaai	X
Goudhaantje	X
Groenling	X
Grote bonte specht	X
Houtduif	X
Huiswaluw	X
Kauw	X
Kiekendief (bruin)	X
Koekoek	X
Koolmees	X
Kraai	X
Kramsvogel	X
Merel	X
Ooievaar	X
Pimpelmees	X
Roodborsttapuit	X
Spreeuw	X
Tjiftjaf	X
Tuinfluit	X
Velduil	X
Waterhoen	X
Wilde eend	X
Winterkoning	X
Witte kwikstaart	X
Zanglijster	X
Zilvermeeuw	X

Goudhaantje

Roodborsttapuit

8: De seizoenen op de Hooilandjes

Zomer

Wat een genot dit onderzoek. Mijn meest gedenkwaardige ochtend in de Hooilandjes was die op een van de eerste zomerdagen van 2023. Ik fietste rond een uur of 8 in de ochtend rustig langs het Reitdiep richting de Zernikebrug waar ik de fiets parkeerde. Het was heerlijk weer. Ik hoorde de meerkoetjes in de sloot en de tjiftjaf floot weer zijn hoogste lied. Ik ging aan de rand van de poel zitten tussen de geurige watermunt (die nog niet bloeide), het nieuwe riet en de smeewortel in bloei. Daar hoorde ik het geweldige gezang van de blauwborst en ja, hij ging in de boom op 10 meter afstand van mij zitten. Ik had hem perfect in de kijker, wat een beauty. Even later zag ik een blauwe schicht vanaf

het Reitdiep naar me toe vliegen: een ijsvogeltje! Over beauty gesproken. Bij deze twee vogeltjes vergeleken leken de rietgors, de rietzanger en de schattige pimpelmeesjes ineens nogal gewoontjes. En dat terwijl ik altijd blij ben ze te zien! Na een koffietje uit m'n thermosfles kuierde ik richting de poel. Alles stond op springen, de zwanenbloem, de valeriaan, de watermunt en het veld kleurde paars van het knoopkruid en zacht geel van de grote ratelaar. Ineens zag ik iets geels in de grauwe wilg, nee, 2 gele dingen. Ik stelde mijn kijker scherp en keek recht in de prachtige, grote, ronde ogen van een velduil! Ik kon wel juichen en deed dat inwendig om de uil niet te laten schrikken. Desondanks vloog hij/zij toch rustig weg. Ik was overdonderd door deze rijke ochtend vol geweldige waarnemingen. Ik ben de 2 ochtenden daarna terug gegaan en steeds zat de uil weer in de wilg. Helaas was het waarschijnlijk een verstoring teveel, de ochtenden erna was de wilg leeg.

9: Zijn de doelen behaald? De resultaten en aanbevelingen

Ik was blij verrast met de enorme diversiteit van de Hooilandjes. En ik was daarom benieuwd of de doelen van de gemeente eigenlijk gehaald waren. Zo ja :hoera! En zo nee, hoe is dat dan gekomen?

Het is duidelijk te zien dat 2013 het jaar met de meeste soorten planten en vogels was. Vanaf 2008, na de eerste monitoring, is er zeer zorgvuldig gezaaid, gemaaid, gehooïd, gebaggerd. Dit heeft in de eerste 5 jaren na de nulmeting geleid tot een uitbreiding van de soorten en de herinrichting van het gebied was een groot succes. Door de grotere variëteit aan plantensoorten kwamen er ook meer soorten insecten, dagvlinders, libellen en amfibieën. Mede hierdoor was de diversiteit in vogelsoorten en zoogdieren ook groter. Door de afname van het aantal plantensoorten tussen 2013 en 2022 verdwenen er ook diersoorten.

Ik ben gaan wandelen met Hemmo Jager, adviseur ecologie van de Gemeente Groningen. Hij is één van de mensen die bezig is geweest met de herinrichting van (o.a.) de Hooilandjes. Van hem hoorde ik veel over de ideeën, problemen en oplossingen wat betreft de ontwikkeling van dit onderdeel van de verbindingzone Zernike-Reitdiep.

De afname van de diversiteit in planten, na de eerste 5 succesvolle jaren, is te verklaren doordat:

- een aantal plantensoorten dat via maaisel uit soortgelijke gebieden werd ingebracht niet kon voortleven omdat de omstandigheden voor deze soorten eigenlijk niet geschikt waren. Zo was het al heel bijzonder dat parnassia en klokjesgentiaan naast elkaar voorkwamen en ook nog eens op een niet geschikte bodem, de knipklei. Het uitbreiden van soorten via maaisel blijkt alleen te werken als dat maaisel uit de directe omgeving komt.
- het maaien niet genoeg op maat werd gedaan. Het sinusmaaien, dat in eerste instantie gebeurde, bleek toch nog te grof voor het bewaren van het vaak kleine aantal planten per soort. Ook werd er vaak op niet geschikte momenten gemaaid waardoor larven en eitjes van insecten en vlinders b.v. geen kans kregen uit te komen. Hierdoor was er minder voedsel voor de vogels, amfibieën, libellen en zoogdieren. Het te laat maaien zorgde er voor dat de kwetsbare vegetatie overwoekerd werd door sterkere, later bloeiende soorten. Het maaibeleid blijkt cruciaal voor de diversiteit in de Hooilandjes.
- de poelen snel dichtgroeiden met riet en lisdodde, en door te weinig baggeren regelmatig droog vielen. Hierdoor nam de diversiteit aan waterplanten, amfibieën en libellen direct af. Zo is hierdoor de zeldzame groene glazenmaker samen met de krabbenscheer verdwenen.

Naar aanleiding van deze bevindingen zijn toen de volgende aanbevelingen gedaan:

- Riet moet worden teruggedrongen. Dit kan door het riet langs de watergangen en poelen in de zomer te maaien. Het riet bevat in de zomer veel voedingsstoffen en door het te maaien en af te voeren slaat de plant minder reserves op en verarmt de plant, een verschromelende maatregel. In de watergangen kan het riet onder water

afgesneden worden, hierdoor lopen de stengels vol water en sterft het riet af. Zonlicht kan het water dan weer bereiken.

- De poelen en watertjes kunnen het beste jaarlijks voor de helft worden schoongemaakt en uitgediept, eventueel zelfs vergroot. Niet alle watertjes tegelijkertijd maar afwisselend. Dit om plant en dier steeds een plek te blijven geven om te leven en zich voort te planten. De er uitgehaalde vegetatie moet een tijdje blijven liggen om b.v. larven de gelegenheid te geven terug te kruipen in het water. De beste tijd voor het schonen van en maaien rondom de poeltjes, is tussen september en half oktober, na de voortplantingsperiode en voor de winterrust van de amfibieën.
- Bomen en struiken naast de poelen kunnen het beste tussen november en januari worden gesnoeid om de zon de gelegenheid te geven in de poelen te schijnen. In deze periode bieden de dan kale struiken en bomen toch al nauwelijks beschutting voor vogels en wordt er niet genesteld.
- Geen begrazing door schapen meer. Al is een kudde schapen een leuk gezicht voor het publiek, het doet een bloemrijk grasland, zoals de Hooilandjes geen goed. De schapen vertrappen veel van de flora, waardoor er uiteindelijk verruiging ontstaat. Door het kaalvreten tot op de grond, verdwijnen er veel kruiden en daarmee nectaraanbod en waardplanten voor insecten. Hierdoor is er ook minder voedsel voor vogels. Daarnaast verdwijnt de dekking voor zoogdieren die op de grond leven.
- Sinusbeheer kan blijven gebeuren maar daarbinnen afgewisseld met intensief gedifferentieerd maaibeheer.

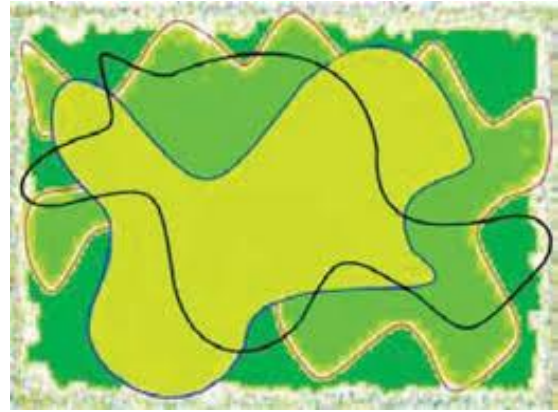
De dichtgegroeide poel

Afgesneden riet

Geschoonde poel

Voorbeeld van sinusbeheer

Bij sinusbeheer wordt gefaseerd gemaaid waarbij iedere keer ongeveer 40% van de aanwezige begroeiing blijft staan. Door in steeds wisselende patronen (sinussen) te maaien, ontstaat er een maximum aan variatie. Op sommige stukken blijft de begroeiing b.v. het hele jaar rond staan, op andere plaatsen wordt er soms wel 3 of 4 keer per jaar gemaaid.

Eerst wordt een sinuspad gemaaid van ongeveer 2 meter breed. Daarna pas het gedeelte binnen het sinuspad. Er is geen vaste tijd tussen deze maaibeurten. Er wordt rekening gehouden met de bloeiperioden van de begroeiing.

Het is verstandig het maaisel een aantal dagen te laten liggen om diertjes de gelegenheid te bieden weg te komen. Het moet ook weer niet te lang blijven liggen omdat er dan andere dieren inkruipen die met het later weghalen van het maaisel mee afgevoerd worden.

Het is van belang goed in de gaten te houden welke plant waar groeit, om zo bijzonderheden de kans te geven zich verder te ontwikkelen. Dit vergt meer aandacht en tijd en (dus) geld.

- Bij goed beheer, waardoor er voldoende zonlicht in de poel valt, kan de krabbenscheer teruggeplaatst worden. Dit zal waarschijnlijk de groene glazenmaker weer aantrekken, die de krabbenscheer nodig heeft om haar eitjes op af te zetten. De stekelige bladeren van de krabbenscheer beschermen de eitjes tegen predatie.
- Intensief beheer van de Hooilandjes zal er voor zorgen dat de diversiteit in soorten weer toeneemt. Aandachtspunt zijn nog wel de recreërende mensen en (loslopende) honden, die veel fauna verjagen. Meer informatie over de kwetsbaarheid van het gebied kan wellicht het e.e.a. duidelijk maken en zorgen voor meer zorg voor het gebiedje door de bezoekers.

Tijdens de wandeling door de Hooilandjes liet Hemmo blijken teleurgesteld te zijn over het uitvoeren van het afgesproken onderhoud van dit gebiedje. We zagen b.v. dat er nog niet gemaaid was terwijl dit wel in de oorspronkelijke planning stond. De poelen stonden ook bomvol riet. Geld blijkt ook hier een probleem. Intensief onderhoud vergt monitoring maar zeker ook deskundige man/vrouwkracht, tijd, goed materieel enzovoort.

Citroengele honingklaver

Wilde peen

Reukeloze kamilie

Jacobskruiskruid

10: De seizoenen op de Hooilandjes

Herfst

Ik geniet volop van de diversiteit die ik met mijn eigen ogen zie.

Het boerenwormkruid staat te bloeien, met die mooie gele knoopjes. Er zitten nog wat bloemen aan de kattenstaart, het koninginnenkruid, de citroengele honingklaver, de grote wederik en het jacobskruiskruid, de laatste nu zonder de geel-zwarte zebra-rupsen van de St. Jacobsvlinder. Ik zie nog wat moerasrolklaver en mooi uitgebloeide wilde peen en ook het knoopkruid houdt stug vol. Watermunt bloeit en geeft zo nog wat geur en zachte kleur aan de rand van de poel. De rozenbottels verkleuren langzaam van groen naar oranje-rood, de meidoorn heeft alweer haar rode besjes en wat kaardenbollen bloeien nog. De bloemen bloeien iets minder uitbundig dan in de zomer. De overdaad is minder maar misschien vallen de bloemen apart daardoor juist des te meer op. Op het achterste akkertje zie ik haver en gerst, kaasjeskruid, wilde bertram en kamille met, als je goed kijkt, daartussen nog wat schattige madeliefjes.

Verder is het rustig op de veldjes. Alles maakt zich op voor de aankomende winter. De kleine zangvogeltjes heb ik al een tijdje niet meer gezien. De kraaien wandelen weer rond en een fazantenvrouw laat me met haar alarmroep schrikken als ik naar de sloot loop. Ik zie sporen en keuteltjes van reeën en zie kuilen in het gemaaid gras waar ze, denk ik, geslapen hebben. In november is er gemaaid. Er staan nog plukken uitgebloeide bloemen her en der, in het verder kort gemaaid veld. Langs de poeltjes en slootjes ligt nog het weggehaalde riet. Hopelijk wordt het binnenkort weggehaald.

Half leeggehaald kaardenbol-akkertje en alweer begroeide tractersporen

11: Mijn conclusie

Tijdens mijn bezoeken aan de Hooilandjes zag ik dat er zeker wel onderhoud werd gepleegd. Echter soms inderdaad wel erg laat in vergelijking met de planning. Het schonen van de poelen en andere watertjes werd b.v. in 2023 pas half november gedaan i.p.v. september/half oktober. Dat heeft het een aantal water- en oeverplanten lastig gemaakt om te overleven naast het vele riet. En het maaien van de veldjes was ook zeker 2 maanden later dan de bedoeling was. Hierdoor hebben veel voorkomende sterkere soorten zich nog meer kunnen uitbreiden ten koste van de minder voorkomende. Elke kleine handeling of juist niet-handeling heeft meteen gevolgen voor het prachtige systeem dat de natuur van zichzelf heeft. Omdat het natuurlijk evenwicht in de Hooilandjes er nog niet helemaal is zal de mens voorlopig heel precies moeten ingrijpen. Zo niet, dan ontstaat er een ander evenwicht dan dat bij de herinrichting de bedoeling was.

Het is mooi om te zien hoe mens en natuur in een soort spel met elkaar in balans proberen te komen. In vroegere tijden gebruikte de mens de Hooilandjes puur voor eigen gewin. Als veevoer-leverancier of paardenwei. Er werd niet nagedacht over diversiteit van soorten of hoe een dier van de ene plek naar de andere moest zien te komen.

Bij de uitbreiding van de stad Groningen, waarbij de mens steeds meer groene ruimte innam, word er, deels voor eigen comfort en plezier, aandacht geschonken aan een gezonde, prettige en groene woon- en werkomgeving. In deze eeuw werd pijnlijk duidelijk hoezeer de mens het groen met bijbehorende fauna had teruggedrongen en hoezeer dit consequenties heeft voor de leefbaarheid op aarde. Leefbaarheid van alle natuur, van bacteriën, schimmels, planten, dieren en mens. Een duidelijk inzicht, waar gelukkig ook iets mee is gedaan.

Door de Hooilandjes als verbindingzone te zien en mee te helpen aan meer diversiteit van soorten in dit gebiedje is gebleken hoeveel veerkracht de natuur heeft als ze een handje wordt geholpen. Een klein handje hulp levert meer variëteit op dan gedacht. Door middel van de monitoring is dit mooi in beeld gebracht. Helaas het tegenovergestelde ook; door het slordig omspringen met een gebied vermindert de diversiteit alras.

Wat betreft de planten: 11 van de 13 doelsoorten is er inderdaad gekomen na de eerste monitoring in 2008. Na de afname van het aantal plantensoorten tussen 2013 en 2022 zie ik toch een stabiele diversiteit in vergelijking met de laatste monitoring in 2022. De doelsoorten van toen zijn ook in 2023 nog te vinden. De orchissen zijn er helaas nog maar in zeer kleine aantallen (ik heb 12 plantjes kunnen vinden) en ook de dotterbloem stond er best eenzaam bij. Daar in tegen is de grote ratelaar en het knoopkruid in enorme hoeveelheden aanwezig en lijkt de gewone agrimonie "stevig geworteld" in de Hooilandjes. Na het verdwijnen van de geïmporteerde soorten zoals de parnassia, beekpunge en krabbenscheer lijkt er nu toch een nieuw evenwicht te zijn ontstaan. Bij de begeleidende soorten zie ik zelfs 1 soort meer dan in 2022. De overige soorten uit de gemeentelijke monitoringen zie ik niet terug in 2023/24, op de korenbloem na. Wel is er een uitbreiding van aantallen van planten geweest in de periode dat ik het landje heb gemonitord. Bijvoorbeeld de citroengele honingklaver heeft zich uitgebreid, de brunel, wilde bertram en de wederik. Helaas zijn er ook soorten waarvan er nog maar een paar exemplaren zijn, zoals de brede orchis, daarvan zag ik in 2023 meer dan ik in 2024 heb aangetroffen.

Met de toename van diversiteit van planten is ook de diversiteit van de insecten, andere kleine dieren, en daarmee ook van de vogels toegenomen. De ijsvogel, een doelsoort die bij de laatste 2 gemeentelijke monitoringen afwezig was, vist niet alleen meer in het Reitdiep maar komt, zoals ik zag, ook geregeld kijken bij de poeltjes in de Hooilandjes. De daar levende kikkervisjes en libellenlarven worden denk ik ook smakelijk gevonden door de ijsvogel. Rietvogels zoals de kleine karekiet, de rietgors en rietzanger zijn nu vaste gasten in het riet bij de watertjes en de blauwborst lijkt nu stabiel aanwezig te zijn. Dat de velduil 3 dagen achtereen in de wilg zat stemt hoopvol. Zijn aanwezigheid zal zeker met de vele woelmuisjesgaatjes in het veld te maken hebben. Ook de putters zijn in grote aantallen en vaak aanwezig, terwijl in 2022 de putter niet genoemd staat bij de monitoring. Het kaardenbollenakkertje levert ruim voedsel aan deze prachtige vogeltjes. De torenvalk, buizerd hebben het goed, met de vele muisjes en kleine vogels. Dat de kiekendief zelfs even kwam kijken vanuit de lucht zegt wel iets over de rijkdom aan (lekkere) dieren in de Hooilandjes.

Al leek het er bij de monitoring in 2022 op dat er alweer een aantal soorten niet meer of minder te vinden was, mijn indruk is dat na deze constatering de gemeente opnieuw alle zeilen bijzet om de diversiteit in stand te houden. De aanbevelingen die gedaan zijn na deze monitoring worden weer beter opgevolgd en hopelijk blijft dat ook zo. Maaien blijkt van levensbelang voor soorten en het schonen van de watertjes idem. Aan de andere kant is het belangrijk dat de mens de natuur haar gang laat gaan en rust geeft. Geen recreatieve activiteiten op de Hooilandjes en het zo min mogelijk betreden zal het gebiedje goed doen.

12: Nawoord

Het is de vraag of we als mens moeten blijven investeren in de natuur d.m.v. ingrijpen. Is het niet gewoon de evolutie op aarde dat er soorten verdwijnen, inclusief de mens? Tja, als je heel zwart-wit denkt is dat zo. Maar eigenlijk denk ik dat wij als mensen nu eindelijk wel een beetje dankbaarheid mogen tonen aan de aarde, de natuur. Na al die jaren van voornamelijk gebruik te maken van haar rijkdom. Onszelf te gaan zien als onderdeel van de natuur, niet als meerdere. En een handje te gaan helpen. Voor de natuur en daarmee uiteindelijk tegelijkertijd voor onszelf.

De Hooilandjes in het vroege voorjaar, richting west

De Hooilandjes in het vroege voorjaar, richting noord

Met dank aan:

Het onderwijsteam van de NGO: Geurt Verweij, Hiltje Kamminga, Peter Huizenga, Olaf van den Ende, Sieta Schuringa, Gerry van der Stege en de vele gastdocenten; voor zoveel kennis, inspiratie en enthousiasme.

De IVN wilde plantenwerkgroep; voor het opfrissen en zeker uitbreiden van mijn plantenkennis.

Hemmo Jager, specialist ecologie stadsingenieurs met een grote groene passie; voor een inkijkje in het beheer en de ontwikkeling van de gebieden van de GES .

Arthur Scheper, Landschapsbeheer Groningen; voor de ideeën bij de start van mijn onderzoekje, en de sporen waar ik op gezet werd.

Roeland en Rosa; voor het geïnteresseerd volgen en bevragen van mijn traject. Nathan voor de digitale hulp bij het maken van dit verhaal.

Mijn mede cursus-genoten; heel fijn om zoveel van elkaar te leren en uit te wisselen.

Literatuurlijst

- ANWB Vogelgids
- De grote Thieme dieren en plantengids
- Ecologisch beheerplan Oevers Reitdiep Groningen 2020-2023 (2019, Antea group)
- Een aantal exemplaren van het tijdschrift Roots (mei 2023, september 2023, januari 2024, maart 2024)
- Flora (Heukels)
- Geluk is een vogel (Aaldrik Pot)
- Groningen, groene stad (2015, IVN)
- IVN Natuurgidsenopleiding werkmap
- Masterscriptie "Daar waar het Reitdiep ooit liep"(2022, Hannah ter Steege)
- Monitoring in het kader van de GES (2022 Waardenburg ecology)
- Prentenboek (aaldrik Pot en René Nauta)
- Rapportage werkgroep krabbenscheer (2021, IVN)
- Uit de shit (Thomas Oudman)
- Verweven leven (Merlin Sheldrake)
- Wat bloeit daar? (Tirion)

Apps en sites

- Obsidentify
- Vogels van Europa (Naturalis)
- Vogels in Nederland (v. 2.2.0.)
- BirdSouns Europe
- Collins bird guide
- Tjilp
- Dinoloket
- Topo Tijdreis
- Bij 12
- Site Vogelbescherming (vogelboek)

Foto's

Alle foto's heb ik zelf gemaakt, behalve die van de vogels. Die heb ik van kennissen gekregen of van internet gehaald.